

НАПРЯМ 7. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

ЩОДО СУЧАСНОГО СТАНУ НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА ТА ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Гальцова О. В.

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем

злочинності імені академіка В. В. Сташиса

м. Харків, Україна

Принципи права є актуальною проблемою сучасної юридичної науки, завжди привертають до себе увагу вчених різних галузей права, у тому числі й кримінально-виконавчого. Це пояснюється тим, що саме в принципах якнайкраще відображається зміст права, його сутність і складові елементи.

Незважаючи на всі визначення, які містяться у науковій літературі, й дотепер немає єдиного поняття принципів права. Термін «принцип» (від лат. *principium* – (початок, засада) у Великому тлумачному словнику сучасної української мови означає: 1) основне похідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку та ін.; 2) особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; 3) переконання, норму, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці.

При визначенні поняття «принцип права» фахівці, що їх досліджують, пропонують розглядати принципи в *об'єктивному* (як основоположні засади, що закріплені в нормах права (позитивістський підхід)) і *суб'єктивному* значеннях (як керівну ідею, що одержала своє відображення в праві (ідеологічний підхід)). Традиційно більшість науковців теорії права схиляються до ідеологічного підходу та надають визначення принципів права саме через «ідеї», що закріплені в нормах права. Ураховуючи викладені точки зору науковців, що термін «принцип» хоча тісно і пов'язаний з іншими категоріями такими як «закономірність», «сутність», але ми приєднуємося до тих із науковців, хто пропонує визначити його саме через термін «ідея» (ідеологічний підхід).

Проведений нами аналіз юридичної літератури радянської доби свідчить про те, що у наукових працях того часу поширеною була думка, згідно з якою

принцип права не може існувати, якщо його не закріплено в правових нормах. Тому під принципами права у той час, зазвичай, розуміли лише ті засадничі ідеї, що отримали офіційне закріплення в приписах законодавства. Таке визначення принципів у теорії науки означало, що вони могли виявлятися тільки у змісті положень нормативно-правових актів. Отже, базуючись на вказаному підході, такі вчені як В. І. Зажицький, О. А. Красавчиков, М. О. Беляєв та ін. схилилися до думки, що під правовими принципами слід визнавати тільки ті наукові ідеї, що одержали своє закріплення в нормах чинного законодавства, інакше вони не зможуть регулювати правові дії та правові відносини. Тому до них не можна відносити керівні ідеї правосвідомості, які хоча і отримали суспільне визнання й реалізуються у правовідносинах, але не зафіксовані в нормативно-правових актах.

Не отримала остаточного вирішення окреслена наукова проблема й серед сучасних вітчизняних науковців теорії права. Приміром, А. М. Колодій висловлює думку про те, що навряд чи можна вважати принципами права загальні положення, що не отримали прямого закріплення у нормативно-правовому акті, а лише впливають із змісту його норм. Фахівці-дослідники пов'язують такий висновок з тим, що принципам права притаманний нормативно-регулятивний характер, який вбачається у тому, що зафіксовані у праві принципи набувають значення загальних правил поведінки, які мають загальнообов'язковий державно-владний характер і є притаманним як безпосередньо нормам-принципам, так і принципам, які виводяться з норм.

Аналіз наукових праць свідчить, що на думку більшості вітчизняних учених, принципи права повинні отримати текстуальне або змістовне закріплення в нормативно-правових актах. Науковці справедливо вказують на важливу ознаку принципів права – їх матеріалізацію, розрізняючи два способи їх вираження (закріплення): 1) безпосереднє формулювання їх у нормах права (текстуальне закріплення); 2) виведення принципів права із змісту нормативно-правових актів (змістове закріплення). Ми також погоджуємося з фахівцями, що текстуальне закріплення принципів сприяє більш правильному застосуванню і тлумаченню нормативно-правових актів; вони стають доступними та зрозумілими для громадян і набувають більшої нормативно-регулятивної сили.

Безумовно, принципи права притаманні й сучасному кримінально-виконавчому праву України. Вони є тим підґрунтям, на якому повинна відбуватися діяльність із виконання кримінальних покарань. Проблеми принципів й дотепер викликають науковий інтерес та залишаються актуальними у сучасній доктрині науки кримінально-виконавчого права України. Після прийняття у 2003 р. КВК України, їх досліджували такі вітчизняні вчені, як: І. Г. Богатирьов, М. Я. Гуцуляк, О. М. Джужа, Т. А. Денисова, Т. В. Рудник, А. А. Куценко, К. Б. Марисюк, І. С. Михалко, О. Є. Скаун, М. С. Пузирьов, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников та ін.

Поглиблене вивчення наукових праць перелічених фахівців указує, що деякі теоретичні положення принципів кримінально-виконавчого права України й дотепер не отримали свого остаточного тлумачення, а тому потребують

відповідного наукового вирішення. Наприклад, не вироблено єдиного поняття принципів кримінально-виконавчого права. Тому у своїх наукових працях різними авторами наводяться свої авторські визначення, а деякі з них, навіть, розглядають принципи у більш широкому розумінні – крізь кримінально-виконавчу політику.

Отже, наукова проблематика принципів надзвичайно багатогранна та має для науки кримінально-виконавчого права першорядне методологічне значення, у ході дослідження якої, фахівцям вдалося дійти висновку, що необхідно розрізняти принципи кримінально-виконавчого *права* та принципи кримінально-виконавчого *законодавства*. До принципів кримінально-виконавчого права вони відносять: справедливість; поважання прав людини; гуманізм; законність; невідворотність виконання покарання. Вони є теоретично обґрунтованими основними положеннями, обумовленими об'єктивними закономірностями реалізації кари, що виражають сутність кримінально-виконавчої діяльності, спрямованої на здійснення правообмежень, властивих покаранням, незалежно від форм застосовуваних примусових заходів і знаходять свій прояв у процесі виконання-відбування всіх без винятку покарань.

До принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань фахівцями віднесені такі, що закріплені у ст. 5 КВК України: невідворотності виконання і відбування покарань, законності, справедливості, гуманізму, демократизму, рівності засуджених перед законом, поваги до прав і свобод людини, взаємної відповідальності держави і засудженого, диференціації та індивідуалізації виконання покарань, раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань.

Слід відмітити, що серед фахівців кримінально-виконавчого права також не існує єдиного визначення поняття принципів кримінально-виконавчого законодавства. Вчені, які досліджували окреслену наукову проблему, надали таким принципам свої авторські визначення, проте їх розуміння дещо різняться між собою. Разом із тим, усі фахівці підкреслюють на необхідність закріплення принципів у законодавстві. Вченими слухано зазначається, що будь-який принцип має властивість нормативності і виступає щодо тієї чи іншої діяльності як певне вихідне, базове правило, вимога; правові ідеї (принципи), які відображені в законодавстві, безперечно, набувають регулюючого значення та виступають як відправні засади для подальшого розвитку законодавчої і правозастосовної діяльності.

Підводячи підсумок проведеному аналізу, зазначимо наступне:

1) в юридичній літературі з кримінально-виконавчого права майже завжди постають предметом наукового розгляду принципи кримінально-виконавчого права. Окреслена проблема не зважаючи на значну кількість досліджень, не отримала єдиного розв'язання щодо їх поняття, ролі та значення.

2) щодо принципів кримінально-виконавчого законодавства, слід визначити, що вони є похідними від принципів кримінально-виконавчого права, оскі-

льки законодавство виступає зовнішньою своєрідною оболонкою права. На підставі діалектичного зв'язку, який існує між правом та законодавством, можна стверджувати, що принципи кримінально-виконавчого права та принципи кримінально-виконавчого законодавства знаходяться у певній єдності один з одним. Після того як принципи кримінально-виконавчого права отримують закріплення у кримінально-виконавчому законодавстві, вони набувають ознак нормативності та вищої імперативності, отже, стають принципами кримінально-виконавчого законодавства, вказуючи, тим самим, напрями діяльності для органів та установ виконання покарань;

3) у ст. 5 КВК України закріплені принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань. Які після їх закріплення у законодавстві є загальнообов'язковими у правозастосовній діяльності для органів та установ виконання покарань, регулюючи відносини між усіма суб'єктами у процесі виконання-відбування покарань.

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЦЕНТР УКРАЇНСЬКО-ЄВРОПЕЙСЬКОГО
НАУКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА
ТА ПРАВОВА ДЕРЖАВА»**

20–21 вересня 2019 р.

м. Ужгород

УДК 342(063)

В36

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Алмашиї М.М., к.ю.н., доцент; Берназюк Я.О., д.ю.н., професор; Бисага Ю.М., д.ю.н., професор; Белов Д.М., д.ю.н., професор; Віхляєв М.Ю., д.ю.н., доцент; Гомонай В.В., к.ю.н., доцент; Греца С.М., к.ю.н., доцент; Громовчук М.В., к.ю.н., доцент; Жежихова Мартіна, к.ю.н., доцент (Словацька Республіка); Ковач Юліус, д.ю.н., професор (Словацька Республіка); Лазур Я.В., д.ю.н., професор; Марцеляк О.В., д.ю.н., професор; Мраз Станіслав, д.ю.н., професор (Словацька Республіка); Натуркач Р.П., к.ю.н., доцент; Палінчак М.М., д.політ.н., професор; Петрецька Н.І., к.ю.н., доцент; Піфко О.О., к.ю.н., доцент; Полсднік Петр, к.ю.н. (Чеська Республіка); Різняк С.В., к.ю.н., доцент; Рогач О.Я., д.ю.н., професор; Станіц Петр, д.ю.н., професор (Республіка Польща); Фрідманський Р.М., к.ю.н., доцент; Берлінгер Данієл, д.ю.н., професор (Румунія).

Верховенство права та правова держава: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 20–21 вересня 2019 р. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2019. – 144 с.

ISBN 978-966-916-923-5

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Верховенство права та правова держава», яка за сприяння Центру українсько-європейського наукового співробітництва відбулася на базі юридичного факультету Ужгородського національного університету 20–21 вересня 2019 р.

УДК 342(063)